

**ЛЕКСЕМА «ДУША» В НАЦІОНАЛЬНО-ДУХОВНОМУ
ЕПІЧНОМУ ДИСКУРСІ БОГДАНА ЛЕПКОГО****Зоя Комарова**

*Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини;
20300, м. Умань, вул. Садова, 2;
e-mail: komarova_zoya@ukr.net*

У статті досліджено виражальні можливості лексеми “душа” в художньому дискурсі Богдана Лепкого. На основі аналізу особливостей функціонування цієї лексеми з’ясовано, що для мовотворчості письменника характерним є звернення до образу душі як вербального репрезентанта внутрішнього психоемоційного світу персонажів. Душа в авторських текстах позначає місце локалізації людських емоцій і почуттів, думок і бажань, а також саму людину з її рисами і якостями, виявляє здатність відображати людську внутрішню сутність, вона тісно пов’язана з інтелектуальними процесами, однак частіше вживається в метафорично переосмислених словосполученнях зі значенням почуття.

Ключові слова: *лексема, фразеологізм, душа, метафора, художній дискурс.*

Постановка проблеми. Формування мовної картини світу носіїв певної мови передбачає дослідження вербальних засобів відтворення внутрішнього психоемоційного світу людини з метою утвердження цілісного уявлення про рівень не тільки духовного розвитку окремої мовної особистості чи народу, а й про розвиток національної мови загалом. В українській лінгвістичній традиції внутрішній світ людини пов’язаний з описами мовного образу душі та з’ясуванням специфіки його вербалізації в різних дискурсах. Важливими, на наш погляд, є дослідження виражальних можливостей лексеми *душа* як мовного репрезентанта духовно-емоційної сфери людської життєдіяльності в художньому дискурсі, оскільки художній текст виявляє широкі можливості для розкриття основ духовності людини та опису проявів її емоційно-психічного стану, а мовна творчість митців художнього слова відображає як загальномовні, так і індивідуально-авторські засоби змалювання внутрішнього світу персонажів.

Аналіз досліджень і публікацій. Душа людини в сучасних лінгвокультурологічних і лінгвокогнітивних розвідках трактується як культурний концепт. Зокрема, Н. Ареф’єва, дослідниця концепту “душа” в слов’янській фразеології, стверджує, що для слов’янської фразеологічної картини світу “душа” є втіленням внутрішньої сутності людини, її

“alterego”; місцем зосередження різноманітних почуттів та емоцій особистості, головним стержнем в експлікації бінарної опозиції “життя – смерть” та характеризується національно-культурною специфікою в різних мовах [Ареф’єва 2014, с. 12].

Розкриваючи особливості вербалізації концепту “душа” в українських фразеологізмах, Р. Іванів виокремлює в його структурі три складові (ядро, ближню і дальню периферію) та виявляє їх когнітивні ознаки. Оскільки ядерну зону концепту, за переконанням дослідника, формують ознаки: “душа – внутрішній світ людини, її емоційно-психічний стан”, то для носія української ментальності емоційно-матеріалізований аспект концепту “душа” є одним з основних [Іванів 2013, с. 82].

У розвідці «Вербальна репрезентація концепту ДУША в українських пареміях» В. Калько зазначає, що душа – це “безтілесний, безсмертний елемент, джерело життя фізичного тіла, який передовсім уособлює людину і, безперечно, визначає її індивідуальність”, вона “є вмістилищем позитивних і негативних почуттів”, “наділена комплексом тих самих властивостей, що й її носій” [Калько 2011, с. 212].

Значна кількість праць мовознавців присвячена вивченню вербальної репрезентації концепту “душа” в художній літературі, з’ясуванню його емоційно-оцінного навантаження і значення для сприйняття художнього тексту, а також осягненню індивідуально-авторської мовної картини світу письменників. Так, М. Скаб на основі аналізу мовних засобів вираження концепту “душа” в художніх творах Івана Франка робить висновок, що в творчості письменника широко актуалізовано всі структурні компоненти концепту, зокрема його сакральну частину, а також представлення душі як осередку думки, а не тільки почуття [Скаб 2010, с. 150]. Особливості мовної експлікації концепту “душа” в українських поетичних і прозових текстах є предметом наукових розвідок К. Голобородько, А. Демченко, Н. Медвідь, І. Носенко, А. Сібрук, Л. Скуратівської, Т. Чухліб та ін. Дослідники однакові в тому, що *душа* як один з основних концептів української культури і ментальності постає “невід’ємним компонентом художнього мислення українських митців” [Демченко 2009, с. 130].

Сучасні лінгвісти виявляють інтерес і до фразеологізмів із компонентом *душа*. Комплексний аналіз цих одиниць в українській мові здійснила О. Каракуця, яка спрямувала вектори свого дослідження в структурно-семантичному, ідеографічному та лінгвокультурологічному аспектах та запропонувала семантичну класифікацію фразеологізмів із виокремленням фразеосемантичних макрогруп «психіка людини», «людина в соціумі», «біологічне існування людини». За переконанням дослідниці, макрогрупу «психіка людини» утворюють сталі вирази з семантикою “інтерсуб’єктного спрямування”, “міжсуб’єктної взаємодії” і “міжсуб’єктного ставлення” [Каракуця 2002, с. 12].

Дослідження фразеологізмів із компонентом *душа* з погляду їх концептуальної структури та текстотвірного потенціалу для формування когнітивно-прагматичної концепції письменницького художнього дискурсу представлено в розвідці Ю. Руснак, яка виявила та описала фразеологічні і метафоричні сполуки з компонентом *душа* (а також *серце*) у мовотворчості О. Кобилянської. Дослідниця зазначає, що “виокремлення мовних одиниць на позначення чуттєвої сфери героїв умотивовано наявністю у їхньому складі компонентів *серце* і *душа*, які реалізують психологізм, опис душевного світу героїв” [Руснак 2022, с. 200].

Мета статті. Мета пропонованої авторської розвідки полягає в тому, щоб з’ясувати та описати виражальні можливості лексеми *душа* в художньому дискурсі Богдана Лепкого. Матеріалом для дослідження послужили такі твори письменника, як «Мотря», «Не вбивай», «Батурин», «Крутіж», «Орли», «Сотниківна».

Виклад основного матеріалу. У мовотворчості письменника лексема *душа*, подібно до іншої – *серце*, позначає ‘внутрішній психічний світ людини, з її настроями, переживаннями та почуттями’ (СУМ II, с. 445), однак “відає вона не лише емоціями, а й думками, бажаннями, схильностями і преференціями людини” [Брагінець 2004, с. 24]. Тому *душа* пов’язана з розумом, що доказово засвідчує досліджуваний матеріал: *І Скорінові зробилося так гидко, так скучно, так нудно на світі, що не хотілося вже нічого, лиш, щоб раз покінчити з тим усім. Годі довше, годі! Але в його свідомості, десь глибоко на споді, як іскра в попелиці, жевріла ще одна гадка: що буде з Мотрею? І її покличуть на цей суд, стануть питати, знущатися над нею. «Не дожидати того, не бачити!» – протестувала душа, але останки розуму казали витривати, що б там і не було (Лепкий 2008, с. 399); Душа бунтувалася; це ж примус, це насильство, не піддаватися долі, силою їти проти неї (Лепкий 2008, с. 258). У поданих контекстах простежуємо, як у свідомості людини відбувається «бунт» думок, які викликають почуття незадоволення і протесту в душі, проте ці почуття під тиском мисленневих процесів не мають зовнішнього вияву, а самі думки прирівнюються до внутрішнього мовлення. Дієслівні словосполучення *протестувала / бунтувалася душа* мотивовані значенням предикатів і репрезентують значення ‘бути сповненим рішучої незгоди з кимсь, чимсь’, ‘виявляти велике незадоволення або неспокій, роздратування’.*

Значення душевної роздвоєності, суперечливості почуттів і думок, невизначеності людини передано фразеологізмом *душа розривається надвоє* та метафорами *захитатися / боротися в душі*: *Якісь спомини давні, щось гарне й забуте, любе й незбагнуте нагадується йому. Здається, душа розривається надвоє – кіньми розшарпують його. Не видержить (Лепкий 2008, с. 384); Чуття і розумборолися в Чечелевій душі (Лепкий 2008, с. 445); Він [Кочубей] почував себе зломаним і прибитим*

*і, як звичайно, так і тепер, захитався в душі. Чи не піти за радою Мотрі? (Лепкий 2008, с. 84). Особливістю мовного вираження здатності душі виявляти людські бажання є вживання письменником фразеологізму *душа рветься* в значенні ‘бути сповненим пристрасного бажання чогонебудь, прагнення до чогось’ (СУМ VIII, с. 462) у такому контексті: *Мотрі душно в хаті, її душа рветься до великого діла, вона небуденна дівчина (Лепкий 2004, с. 156).**

Аналіз досліджуваного матеріалу засвідчує, що в творах Б. Лепкого лексема *душа* частіше функціонує зі значенням почуття. Так, у метафорично переосмислених словосполученнях *ворушиться / шевелиться* (діалектне) *в душі, почувати в душі* лексема *душа* сприймається як місце зосередження різних емоцій і почуттів людини, прихованих від сторонніх: *Обида шевелилася в душі, що відпустив її, що не жертвував для неї усім (Лепкий 2008, с. 51); І в його душі ворушилося прикре почуття зради свого старого товариша і колишнього однокласника та співробітника не одного політичного задуму (Лепкий 2008, с. 85); [Офіцери] невиспані, голодні, як собаки після довгих ловів, почували в душі злість і злобу до світлішого, проклинали його невгаваючу енергію, але ніхто з них не важився виявити назверх ні же найменшого сліду отсього невдоволення (Лепкий 2008, с. 400–401).*

Уживання письменником метафоричної моделі *кипіти в душі*, якій відповідає фразеологізм *кипить душа*, пояснює стан великого збудження, хвилювання людини: *Не відповіла нічого, лиш закусила уста, а по грудях, що хвилювали скоро й високо, знати було, як у її душі кипіло (Лепкий 2004, с. 116). Неприємні почуття, переживання мають здатність накопичуватися в душі. У метафорі *накипіти в душі* значення ‘збиратися, нагромаджуватися’ мотивоване дієсловом *накипати*: *Кочубей не виговорився перед донькою; рад був виговоритися хоч трохи перед гетьманом. Надто вже багато накипіло в його душі (Лепкий 2006, с. 89).**

Спектр негативних душевних відчуттів письменник описує за допомогою прислівників-інтенсифікаторів *тяжко, важко, нестерпно, гірко, млісно, ніяково, моторошно*, які виконують роль присудкових слів у поєднанні з дієсловами *ставало, робилося*: *Не можна сказати, щоб їх на хуторі боялися, бо забезпечували його широкі рови й високий частокіл, а все ж таки, як долітало це настирливе «у-у...», то на душі ставало моторошно (Лепкий 2006, с. 291); Навіть Босаковському ставало ніяково на душі (Лепкий 2006, с. 338); Гірко робилося на душі, але розум все-таки брав перевагу над серцем... (Лепкий 2008, с. 449); Тітці Магдалені млісно зробилося на душі (Лепкий 2004, с. 318). В окремих контекстах опис емоційного стану людини ускладнено кількома прислівниками і порівняннями: *Нестерпно важко ставало на душі, буцім тебе хтось ланцюгами до муру прив’язав: шарпаєш їх, рвеш, гризеш зубами, та перерізати не можеш (Лепкий 2006, с. 322);**

У творах Б. Лепкого образ душі асоціюється з темнотою і світлом, чорним і білим кольорами, що простежуємо в прислівникових та дієслівних словосполученнях: *темно / чорно в душі, світає на душі, вибілювати душу*, наприклад: *Яка ж та нічка ясна і – як темно в душі, ніби сонце навіки погасло...* (Лепкий 2006, с. 50); *Темно на небі, темно не в одного в душі* (Лепкий 2008, с. 317); *Чорно в очах і чорно в душі – усе, усе пропало* (Лепкий 2008, с. 367); *Надворі смеркає, а на душі світає* (Лепкий 2006, с. 114). У поданих контекстах письменник порівнює душевний стан людини з явищами природи (*темно в душі, ніби сонце погасло; темно в душі і темно на небі*) або описує його через протиставлення природному явищу (*нічка ясна, але темно в душі; надворі смеркає, а на душі світає*). Образне порівняння позитивного стану душі (*вибілювати душу*) з ранком на основі позначення білого кольору (*білий ранок*) простежуємо в реченні: *Білий ранок вибілював їх душі* (Лепкий 2006, с. 174).

Позитивні / негативні емоції персонажів Б. Лепкий пов'язує з теплом і холодом на душі та використовує мовні вирази *душі тепло* (модифікований фразеологізм *тепло на душі* 'хтось відчуває душевну, сердечну теплоту, радість' (СУМ Х, с. 79)), *холодом повіяти на душу* (мотивоване переносним значенням слова *повіяти* 'викликати яке-небудь відчуття, якісь настрої, спогади і т. ін.' (СУМ VI, с. 679)): *Ні, біля вашого огнища, Іване Степановичу, моїй душі тепло* (Лепкий 2006, с. 124); *Осінній красвид холодом повіяв на душу. Сумнів з імлюю летів. А якщо переможе цар?* (Лепкий 2008, с. 212).

На думку Н. Ареф'євої, душа характеризується такими параметрами, як об'єм, глибина, ширина, колір, а також матеріал, із якого її виготовлено [Ареф'єва 2014, с. 11]. У досліджуваних текстах Б. Лепкого душа сприймається як об'ємна річ із дном та глибинами, де людина ховає свої потаємні думки і почуття. Мовними маркерами таких характеристик душі є словосполучення *із / до споду душі, з глибин душі, глибоко в душі*, які письменник уживає для змалювання особливої чуттєвості персонажів: *«А невже ж ізменніки не люди?» – відзивається слабкий голосок десь із споду душі* (Лепкий 2008, с. 384); *Як він тими хитрими зіницями сверлував його, аж до споду душі! Чи доглянув що?..* (Лепкий 2008, с. 248); *Тітка Магдалена з глибин душі зітхнула* (Лепкий 2006, с. 294); *Все там, десь глибоко в душі, жевріла надія, що може, може Бог дасть, що війни й не буде* (Лепкий 2006, с. 285).

Інтенсивність вияву почуття любові до дітей, до протилежної статі письменник маркує сполученнями предиката *любити* з фразеологічними одиницями з *цілої душі, більше душі*, які вказують на щирість та надзвичайність почуття персонажів: *Зате гетьманових дітей, «отаким маленьких», з цілої душі полюбив [Косаковський], зокрема, молодшу донечку Олену-Степаниду* (Лепкий 2006, с. 242); *Борисові Маруся Богатківна з голови не сходила, бо любив її більш душі своєї* (Лепкий 2006, с. 241).

У деяких контекстах Б. Лепкий актуалізує християнські уявлення про те, що людина за своєю будовою є двочленною (складається з тіла і душі), тому її фізична смерть або знесилення, виснаження, байдужість наступають тоді, коли душа покидає тіло. Сакральне розуміння душі знаходить мовне вираження у стійких сполуках *душа розстається з тілом, виймати душу, ходити без душі: Козацька душа нерадо розставалася з хоробрим тілом* (Лепкий 2008, с. 352); *Добрі мені жарти! Чоловікові душу виймають і кажуть, що це жарти* (Лепкий 2004, с. 246); *Нічого собі. Гарний козак. А як учора бився, щоб ви знали! Жаль лиш, що влюбився і тепер, мов без душі, ходить* (Лепкий 2006, с. 287).

Душа – це внутрішній світ людини, який дуже часто прихований від інших, доступ до нього відкритий лише для окремих осіб за особливих умов. Маркують цю ознаку людської душі фразеологічні одиниці *розкрити / виговорити душу*, які мають значення ‘ділитися своїми думками, почуттями’: *Хотілось батькові розкрити свою душу перед коханою донькою. Висповідатися перед нею* (Лепкий 2006, с. 82); *Душу хотів виговорити з себе, не тому, щоб живим звідтіля вийти, а щоб правду сказати, хоч би за неї прийшлося заплатити життям* (Лепкий 2008, с. 467).

Відкритість душі персонажів, їхню щирість письменник описує за допомогою дієслівного словосполучення *не вміти душею кривити* з наявним у його складі фразеологізмом *кривити душею* ‘бути нещирим, лицемірити’ (ФСУМ I, с. 396): *Ні, тітусю, це вже ніяк не йде, це лицемірство, а я душею кривити не вмю, яка я є, хай такою буду* (Лепкий 2004, с. 125); *Валько душею кривити не вмів. Правду в очі різав, а люди правди не люблять* (Лепкий 2006, с. 317).

Місце розташування душі не закріплене за конкретним органом. За народним повір’ям, вона розміщена в заглибині нижньої передньої частини шиї. Використані письменником фразеологізми *влізла / втекла душа в п’яти, стала душа на мірі* засвідчують, що душа виявляє здатність рухатися. Мовні одиниці ж експлікують різні емоційні стани, викликані зокрема страхом, тривогою та відчуттям полегшення, спокою людини: *Конюхові душа в п’яти влізла* (Лепкий 2004, с. 331); *Світ тобі тьмариться, душа тікає в п’яти...* (Лепкий 2004, с. 284); *Дякуючи Богові милосердному і вам, паніматко, покріпилися ми несогірше. Стала душа на мірі. А тепер кому в дорогу, тому й час!* (Лепкий 2006, с. 248).

Атрибутивна характеристика душі за допомогою слів *золота, неповинна, нелюдська, нікчемна* засвідчує, що лексема *душа* в творах письменника використана для позначення морально-етичних цінностей людини: *Хоч страшний він, дитино, та добрий. Ти не знаєш, яка золота душа сидить у тім страшнім тілі* (Лепкий 2006, с. 336); *Врятували неповинну душу. – Підете з нами, дідусю! – сказала Любов Федорівна і потягнула старого за собою. Сліпий далеко не зайшов би* (Лепкий 2008, с. 349–350); *...А по правді, то не тільки Юрася, а й усіх Хмельницьких*

ненавидів [пан Фалдовський] цілою силою своєї **нелюдської душі** (Лепкий 2006, с. 342); *Не тільки козаки, але й міщани соромилися, що лущаться між ними такі нікчемні душі* (Лепкий 2008, с. 304).

Означення до лексеми *душа*, передані словами *лицарська, козацька, хлоп'яча, жіноча*, в аналізованих текстах описують людину як носія певних рис і якостей: *Усе, що було випадкове й навмисно ним [Босаковським] придумане, кудись дівалося, а наверх добувалося усе те гарне й добре, що в тій простій лицарській душі корінилося глибоко* (Лепкий 2006, с. 357); *Жаль уступав перед почуттям помсти, котре перший раз явилось в хлоп'ячій душі* (Лепкий 2008, с. 454); *Ви, дідусю, мужчина. Не розумієте жіночої душі* (Лепкий 2004, с. 311).

Епітетна характеристика *душі* за допомогою ад'єктивів *розмолена* – від *молити* ‘дуже просити, благати’ (СУМ IV, с. 784), *незбагнута* – від (не) *збагнути* (не) ‘до кінця, повністю зрозуміти що-небудь, усвідомити’ (СУМ III, с. 425), *наболіла* – від *наболіти* ‘стати дуже вразливим, чутливим від тривалих переживань, страждань’ (СУМ V, с. 18) засвідчує, що *душа* є джерелом внутрішнього психічного світу людини, основою її чуттєвості і непізнаності: *Хлопець зняв шапку з голови і перехрестився. Олеся шепотіла молитву. Обидвоє забули на хвилину, куди й по що вони йдуть, їх розмолені душі потонули в забуттю, мов у купелі чудотворній* (Лепкий 2004, с. 326); *Дійсно, якась незбагнута душа* (Лепкий 2004, с. 91); *В наболілій душі Кочубея була окрема рана – гетьман. Вона його не боліла, а некла* (Лепкий 2008, с. 174).

Індивідуально-авторськими в аналізованих текстах можна вважати яскраво експресивні та образні вживання *нетрі душі, очі душі, ридання душі: В кістках і в голові болюча порожнеча. Тільки той гул, що від городу летить, як гураган. Втікати, втікати перед ним у нетрі власної душі!..* (Лепкий 2008, с. 382); *Втомлені, виснажені доостанку, ... бігли за своїм провідником навмання, обідрані, півголі, здержуючи насилу стони тіла й ридання душі* (Лепкий 2008, с. 445); *Побачили вони очима душі образ страшної майбутності, перед яким зжахнулися закамелі їх серця* (Лепкий 2004, с. 265).

В окремих стійких виразах (*болить / радується душа*) Б. Лепкий вільно варіює іменний компонент, замінюючи його іншим – *серце*, що свідчить про здатність фразеології української мови до “синонімізації лексем *серце і душа*” [Прудникова 2011, с. 83]: *На те і рана, щоби боліла. Але куди гірше болить мене душа* (Лепкий 2004, с. 317) – *Босаковський зітхнув. – А що Борис скаже, як вернеться? Добре нам говорить, а його серце болить* (Лепкий 2006, с. 293); *Глянь, яка гарна днина, аж душа радується, жаль просипляти такий ранок, Мотре!* (Лепкий 2004, с. 124) – *Радуються серце моє на вид такої гарної та гречної панни* (Лепкий 2006, с. 331). За словами М. Скаб, синонімічність слів *душа і серце* у фразеологізмах “зумовлена українською кордоцентричністю” [Скаб 2010, с. 144].

Висновки і перспективи. Лексема *душа* в художньому дискурсі Богдана Лепкого є вербальним репрезентантом внутрішнього психоемоційного світу персонажів, вона позначає місце локалізації людських емоцій і почуттів, думок і бажань, а також саму людину з її рисами і якостями. У мовостилі письменника лексема *душа* відображає внутрішню сутність людини, зв'язок її духовної сфери з розумом і мисленнєвими процесами, однак найчастіше вона вживається в метафорично перекладених словосполученнях зі значенням почуття.

В авторських описах використано загальнономовні та частково модифіковані емотивні фразеологізми з компонентом *душа*, у яких фразеологізація психоемоційного стану персонажів досягається завдяки персоналізації та метафоризації душі як духовно-емоційної основи людини. У творах Б. Лепкого наявні також індивідуально-авторські словесні вирази, які розкривають специфіку змалювання образу душі.

Метафоричні епітети до лексеми *душа* в досліджуваних текстах об'єктивовано за допомогою прикметників та ад'єктивів, вони фіксують уявлення письменника про морально-етичні цінності людини, характеризують персонажів як носіїв особистісних рис та якостей.

У творах Богдана Лепкого лексема *душа* набуває певного символічного значення, асоціюючись із темнотою і світлом, холодом і теплом, чорним і білим кольорами, мовне вираження яких передано за допомогою метафор і фразеологічних одиниць. Душа сприймається як об'ємна річ із дном та глибинами, де людина ховає свої потаємні думки і почуття. Сакральне розуміння душі письменник актуалізує лише в окремих контекстах.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в розкритті особливостей експлікації внутрішнього світу людини через образ душі в прозових текстах сучасних українських письменників та відстеженні динаміки розвитку лінгвальних засобів відображення душі людини в художньому дискурсі від часів Б. Лепкого до сьогодення.

Література

1. Ареф'єва 2014 – Ареф'єва Н. Г. Концепт «душа» в славянській фразеології. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 9. Сучасні тенденції розвитку мов. Вип. 11. Київ, 2014. С. 3–14.
2. Брагінець 2004 – Брагінець Н. В. Концепти душа і серце в національно-мовних картинах світу (на прикладі української, російської та англійської мов). *Наукові записки*. Т. 34. Філологічні науки. 2004. С. 21–25.
3. Демченко 2009 – Демченко А. В. Вербальна репрезентація концепту “Душа” в поезії Василя Стуса. *Українське мовознавство: Міжвідомчий науковий збірник*. Випуск 39/1. Київ, 2009. С. 130–135.
4. Іванів 2013 – Іванів Р. О. Концепт “Душа” як компонент концептосфери “Людина” та його реалізація в українській мовній картині світу

- (на матеріалі фразеології). *Наукові записки*. Серія «Філологічна». Острого. Вип. 34. 2013. С. 80–82.
5. Калько 2011 – Калько В. Вербальна репрезентація концепту ДУША в українських пареміях. *Мовознавчий вісник: збірник наукових праць*. Черкаси, 2011. Вип. 12–13. С. 207–213.
 6. Каракуця 2002 – Каракуця О. М. Фразеологізми української мови з компонентом “душа” (структурно-семантичний, ідеографічний, лінгвокультурологічний аспекти): автореферат дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Харків. 2002. 16 с.
 7. Лепкий 2004 – Лепкий Б. Прозові твори в трьох томах. Т. 1. Мотря. Історична повість. Сотниківна. Історична картина з часів Івана Виговського. Тернопіль: «Збруч», 2004. 351 с.
 8. Лепкий 2006 – Лепкий Б. Прозові твори в трьох томах. Т. 2. Мотря. Історична повість. Том другий. Орли. Історичне оповідання з років 1734–1750. Крутіж. Історична повість. Оповідання. Тернопіль: «Збруч», 2006. 399 с.
 9. Лепкий 2008 – Лепкий Б. Прозові твори в трьох томах. Т. 3. Не вбивай. Батурин: Історичні повісті. Тернопіль: Збруч, 2008. 487 с.
 10. Прудникова 2011 – Прудникова Т. І. Фразеологічна об’єктивація концептів душа, серце, розум в українському мовопросторі. *Культура народів Причорномор’я*. 2011. № 211. С. 82–85.
 11. Руснак 2022 – Руснак Ю. М. Фразеологізми з компонентами серце і душа у художньому дискурсі Ольги Кобилянської. *Науковий журнал Львівського державного університету безпеки життєдіяльності «Львівський філологічний часопис»*. Львів, 2022. № 11. С. 196–202.
 12. Скаб 2010 – Скаб М. Концепт «душа» у творчості Івана Франка. URL: http://institutes.lnu.edu.ua/franko/wp-content/uploads/sites/7/ivan-franko-zbirnyk-2010-t02/14Mariya_Skab.pdf
 13. СУМ – Словник української мови: в 11 томах. URL: <http://sum.in.ua/>
 14. ФСУМ – Фразеологічний словник української мови: у 2 кн. / Уклад.: В. М. Білоноженко та ін. Київ: Наук. думка, 1999. 984 с.

THE LEXEME *SOUL* IN THE NATIONAL-SPIRITUAL EPICAL DISCOURSE OF BOHDAN LEPKY

Zoia Komarova

*Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University;
20300, Uman, 2 Sadova Str.;*
e-mail: komarova_zoya@ukr.net

The expressive possibilities of the lexeme soul in Bohdan Lepky’s artistic discourse have been discussed in the article. Based on the analysis of the

peculiarities of the functioning of this lexeme through the prism of the author's worldview, it was found that the writer's language creation is characterized by an appeal to the linguistic image of the soul as a verbal representative of the inner psycho-emotional world of the characters. The soul in the prose texts of B. Lepky denotes the place of localization of human emotions and feelings, thoughts and desires, as well as the person himself with his traits and qualities, reveals the ability to reflect the human inner essence, it is closely related to intellectual processes but is more often used metaphorically reinterpreted phrases with the meaning of feeling.

The writer often resorts to the use of common language phraseology with a soul component as well as to their partial modification, the introduction of individually authorial verbal expressions that reveal the specifics of drawing the image of the soul. Phraseologisation of the psycho-emotional state of the characters is achieved by personification and metaphorization of the soul as the spiritual and emotional basis of a person. Verbal type of metaphor prevails in author's descriptions.

Metaphorical epithets for the lexeme soul in the texts under the analysis are objectified with the help of adjectives and adjectives, they record B. Lepky's ideas about the moral and ethical values of a person, characterize the characters as bearers of personal traits and qualities.

In the works of the writer, the lexeme soul acquires a certain symbolic meaning being associated with darkness and light, cold and heat, black and white colors, the linguistic expression of which is conveyed with the help of metaphors and phraseological units. The soul is perceived as a voluminous thing with a bottom and depths, where a person hides his secret thoughts and feelings. The writer actualizes the sacred understanding of the soul only in isolated contexts.

Key words: *lexeme, phraseology, soul, metaphor, artistic discourse.*